SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE 13

1. NIEZINSTYTUCJONALIZOWANE ŚRODOWISKO ZAMIESZKANIA LUDZI STARSZYCH W WYBRANYCH BADANIACH SPOŁECZNYCH W POLSCE 23

1.1. Wybrane potrzeby i problemy mieszkaniowe ludzi starszych w ujęciach urbanistycznym i architektonicznym – perspektywa nauk społecznych 24

1.1.1. Badania Lucyny Frąckiewicz na temat potrzeb i warunków mieszkaniowych ludzi starych w byłym województwie katowickim 24

1.1.2. Badania zespołu z Instytutu Gospodarki Mieszkaniowej pod kierunkiem Hanny Zaniewskiej (1999-2001) 28

1.2. Główne obszary problemowe dotyczące sytuacji mieszkaniowej w wybranych, wielkoskalowych, ogólnopolskich badaniach gerontologicznych 31

1.3. Problem „wzajemnego" dopasowania środowiska mieszkaniowego i osoby starszej w świetle wybranych polskich badań w skalach makro i mezo 37

1.4. Podsumowanie 46

2. WYBRANE PODEJŚCIA METODOLOGICZNE W BADANIACH NAD DOSTOSOWANIEM INSTYTUCJONALNEGO ŚRODOWISKA ZAMIESZKANIA DO POTRZEB LUDZI STARSZYCH 49

2.1. Badania Zofii Szaroty przeprowadzone w krakowskich placówkach całodobowych dla seniorów 50

2.2. MEAP – Multiphasic Environmental Assessment Procedure – jako metoda badania jakości środowiska społecznego placówek dla osób starszych 56

2.2.1. Społeczno-ekologiczne podejście Rudolfa Moosa jako fundament teoretyczny MEAP 57

2.2.2. Podstawowe narzędzia pomiarowe (diagnostyczne) w ramach MEAP: PAF, POLIF, RESIF, SCES 59

2.2.3. Problem dopasowania środowiska społecznego placówek do potrzeb i zdolności adaptacyjnych seniorów w świetle badań metodą MEAP 64

2.2.4. Praktyczne zastosowania MEAP (*action research*) 68

2.2.5. Czynniki determinujące/kształtujące klimat społeczny – kontrowersje 72

2.2.6. Walory i mankamenty MEAP – podsumowanie 77

2.3. Teoria gerotranscendencji Larsa Tornstama a badania interwencyjne nad klimatem społecznym placówek dla osób starszych 79

2.3.1. Teoria gerotranscendencji jako inspiracja poszukiwań środowiska społecznego przyjaznego seniorom 80
2.3.2. Badania interwencyjne Larsa Tornstama wśród personelu placówek dla osób starszych w Szwecji 83
2.3.2.1. Cel, metodologia i okoliczności badań 83
2.3.2.2. Analiza wpływu znajomości teorii gerotranscendencji na postawy i zachowania personelu wobec ludzi starszych będących klientami lub/i mieszkańcami placówek 84
2.3.2.3. Jak reagować na przejawy gerotranscendencji w praktyce – wskazówki dla personelu opracowane przez Tornstama po badaniach 85
2.3.3. Zmiana postaw wobec gerotranscendentnych zachowań ludzi starszych w świetle badań interwencyjnych Wadenstena i Carlsona 88
2.4. Podsumowanie 90

3. KONCEPT *SENS OF PLACE* I JEGO ZNACZENIE W GERONTOLOGII ŚRODOWISKOWEJ 92
3.1. Przywiązanie do miejsca a świadomość miejsca (*sense of place*) 92
3.2. *Place attachment* w starszym wieku – perspektywa zintegrowanego modelu wg Rubinsteina i Parmelee 104
3.3. Indywidualizacja i personalizacja przestrzeni jako przejaw *sense of place* – osiągnięcia gerontologów środowiskowych 113
3.4. Specyfika i struktura przywiązania do miejsca (*place attachment*) u seniorów 119
3.5. Podsumowanie 123

4. WYBÓR ŚRODOWISKA ZAMIESZKANIA NA STAROŚĆ W KONTEKŚCIE PROBLEMÓW ADAPTACYJNYCH 125
4.1. Adaptacja do zmiany środowiska zamieszkania na starość – teoretyczne przesłanki do podjęcia analizy problemu 126
4.1.1. Mechanizmy izolacji i integracji społecznej osób starszych 127
4.1.2. Indywidualny i procesualny charakter adaptacji – podejście nauk społecznych i praktyki 137
4.1.2.1. Paradygmaty i koncepcje teoretyczne inspirujące praktykę sprzyjającą indywidualizacji 137
4.1.2.2. Indywidualny charakter adaptacji – ujęcie wybranych metod badawczych a regulacje prawne działalności dps-ów w Polsce 144
4.1.2.3. Symulacje wizualne placówek całodobowych dla osób starszych wspomagające adaptację w nowym środowisku 147
4.2. Utraty jako kontekst decyzji o pozostaniu lub zmianie miejsca zamieszkania na starość – empiryczna analiza psychospołecznych aspektów adaptacji 151

4.2.1. Kompensacja utraty kierowniczego stanowiska (roli proboszcza) w kontekście wyboru miejsca zamieszkania na emeryturze – przypadki księży seniorów 153
4.2.2. Schematy utrat świeckich seniorów w kontekście przejścia do domu pomocy społecznej (dps) 156
4.2.3. Stosunek ludzi w wieku senioralnym do koncepcji przeniesienia się do dps-u 162
4.2.4. Przeciwdziałanie nakręcaniu spirali utrat 167
4.2.5. Elementy klimatu społecznego sprzyjające pomyślnej adaptacji do pobytu w placówce 178
4.2.6. Pożądane cechy docelowego środowiska zamieszkania na starość 182
4.2.7. Redukcja szoku i stresu związanego z przeniesieniem się do domu seniora – działania zorientowane na ten cel 198
4.3. Podsumowanie i wnioski 201

5. RELACJE SPOŁECZNE LUDZI STARSZYCH W ŚRODOWISKU ZAMIESZKANIA – ASPEKTY TEORETYCZNE I EMPIRYCZNE 206
5.1. Znaczenie relacji i kontaktów społecznych w życiu ludzi starszych – aspekty teoretyczne 208
5.2. Mechanizmy integracji i izolacji społecznej seniorów w środowisku zamieszkania w świetle badań prowadzonych w wybranych osiedlach na Górnym Śląsku 214
5.3. Funkcje i znaczenie sąsiedztwa w życiu seniorów w świetle badań wybranych osiedli na Górnym Śląsku 221
5.4. Podsumowanie 227

6. TRWAŁOŚĆ RELACJI OSÓB STARSZYCH ZE ŚRODOWISKIEM ZAMIESZKANIA – PRZYCZYNY I KONSEKWENCJE 229
6.1. Przyczyny pozostawania osób starszych w ich aktualnym środowisku zamieszkania w świetle badań przeprowadzonych na wybranych osiedlach na Górnym Śląsku 233
6.1.1. Przywiązanie do miejsca jako przyczyna chęci pozostawania w swoim mieszkaniu do końca życia 233
6.1.2. Przekonanie o walorach sąsiedztwa jako podstawa silnych związków z miejscem zamieszkania 235
6.1.3. Funkcjonalna zależność od miejsca (*place dependence*) jako motyw pozostawania w aktualnym mieszkaniu 239
6.1.4. Kompetencja środowiskowa jako przyczyna chęci zachowania aktualnego mieszkania 241
6.1.5. Pragnienie zachowania niezależności i autonomii w życiu codziennym motywem chęci pozostania we własnym mieszkaniu jak najdłużej 244
6.2. Podsumowanie 248